

مؤسسه مالی زکات و نقش آن در تأمین مالی
نیازهای جامعه اسلامی
(بررسی موردی تجربه کویت)

صالح آبادی، علی

مؤسسه مالی زکات و نقش آن در تأمین مالی نیازهای جامعه اسلامی (بررسی موردی تجربه کویت) / تألیف علی صالح آبادی. - تهران: دانشگاه امام صادق، مرکز تحقیقات، ۱۳۸۳.

۴۴ ص. - (گزارش تحقیقاتی)

توصیفگرها: زکات، کویت، ایران

مؤلف:

علی صالح آبادی

تاریخ انتشار (دوم): مردادماه ۱۳۸۴

صفحه آرایی: غفور بابایی

حروفچینی: رضا محمدزاده

شماره گزارش: ۳-۹-۱۳۸۳

③ استفاده از این گزارش با ذکر منبع بلامانع است.

③ کلیه حقوق این اثر متعلق به مرکز تحقیقات است

③ آراء مندرج در این اثر، ضرورتاً آراء ناشر نیست

عنوان: مؤسسه مالی زکات و نقش آن در تأمین مالی نیازهای جامعه اسلامی (بررسی موردی تجربه کویت)

مؤلف: علی صالح آبادی - عضو هیأت علمی مرکز تحقیقات دانشگاه امام صادق

تهیه و تنظیم: گروه مطالعاتی نظام مالی اسلامی مرکز تحقیقات

حوزه مطالعاتی: مطالعات مالی - اسلامی

تاریخ تهیه: تیر ماه ۱۳۸۳

تاریخ انتشار (اول): مرداد ماه ۱۳۸۳

آدرس: تهران بزرگراه شهید چمران. پل مدیریت. دانشگاه امام صادق. مرکز تحقیقات

نمابر: ۸۰۹۳۴۸۴

تلفن: ۸۰۸۳۷۹۴

E-mail: research@isu.ac.ir

www.isu.ac.ir/research_center.htm

سخن ناشر

از جمله وظایف و کارویژه های مراکز تحقیقاتی، تامل عالمانه و روش مندانانه در باب موضوعاتی است که به نوعی در سطح جامعه علمی یا اجرایی مطرح هستند. مرکز تحقیقات دانشگاه امام صادق (ع) به منظور انجام این مهم، طیف متنوعی از فعالیتهای را در دستور کار خود دارد که از آن جمله می توان به برگزاری سخنرانی علمی، نشستهای تخصصی، همایش و سمینار، کارگاههای موردی و ... اشاره داشت. اگر چه انجام فعالیتهایی از این قبیل می تواند فی نفسه مفید باشد، اما اطلاع رسانی و بیان دستاوردها ضرورتی دیگر است که مکمل فعالیت بالا به شمار می آید. اثر حاضر با این هدف ترجمه و منتشر شده و تلاش می نماید تا گزارشی از یک ایده پژوهشی مهم را خدمت علاقه مندان ارائه دهد. لازم است در این ارتباط یادآوری شود که:

۱. اثر حاضر متنی است که به سفارش مرکز و در چارچوب برنامه های پژوهشی گروه نظام مالی اسلامی تهیه شده است.

۲. گروه در نظر دارد تا برای بومی سازی این نظریه در سطح جامعه ایران، نشست تخصصی را با حضور کارشناسان برگزار نماید که متعاقباً گزارش آنها ارائه خواهد شد.

۳. مرکز از طریق انتشار گزارش هایی از این قبیل تلاش می نماید تا در ارائه راه حل علمی برای مسایل اجرایی مستند به دیدگاه کارشناسان، به صورت موثر حاضر شود.

۴. به منظور تسهیل در دسترسی، گزارشها و متون اصلی فعالیتهای علمی - پژوهشی بر روی صفحه مرکز قرار می گیرد. برای این منظور می توان به آدرس زیر مراجعه کرد:

http://www.isu.ac.ir/research_center.htm

مرکز ضمن استقبال از سایر نظرات کارشناسی در این زمینه، آمادگی خود را جهت دریافت و بهره برداری از دیگر دیدگاهها اعلام می دارد. امید آنکه از طریق تضارب افکار کارشناسانه، زمینه ظهور اندیشه های صائب بیش از پیش فراهم آید.

دکتر اصغر افتخاری

رئیس مرکز تحقیقات

فهرست مطالب

صفحه

۱	گفتار اول: نقش زکات در تامین مالی دولت	۷
	اسلامی.....	
۱-۱	مقدمه.....	۷
۱-۲	زکات و بودجه دولت اسلامی.....	۸
۱-۳	گسترش قلمرو زکات به غیر از موارد نه گانه.....	۱۰
۱-۴	موارد تعمیم زکات به غیر از موارد نه گانه.....	۱۴
۲	گفتار دوم: ابعاد مالی و اقتصادی زکات در کشورهای اسلامی.....	۱۶
۲-۱	مقدمه.....	۱۶
۲-۲	ترتیبات اخذ و پرداخت زکات در ده کشور مسلمان.....	۱۷
۲-۳	اصول کلی حاکم بر موسسه مالی زکات در کشورهای اسلامی.....	۱۹
۲-۴	موسسه مالی زکات در کشور کویت (نمونه مورد بررسی).....	۲۱
۱-۱	مرحله اول: نظام اداری برخی از انواع زکات.....	۲۱
۲-۲	مرحله دوم: بسیج عمومی به پرداخت زکات.....	۲۳
۳-۳	مرحله سوم: تشکیل موسسه مالی زکات.....	۲۴
۲-۵	قانون موسسه مالی زکات.....	۲۵
۲-۶	اهداف موسسه مالی زکات.....	۲۶
۲-۷	هیات مدیره و ترکیب آن.....	۲۷
۲-۸	ساختار سازمانی موسسه مالی زکات.....	۲۹
۲-۹	سیاست‌های راهبردی در اجرای وظایف موسسه مالی زکات.....	۳۰
۳	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری.....	۳۹
۴۰	مشکلات موجود در مساله زکات در جمهوری اسلامی ایران.....	۴۰
۴۱	پیشنهادات کاربردی برای دولت اسلامی در مورد زکات.....	۴۱

- ۴۲ ..... یادداشتها -
- ۴۳ ..... منابع و مأخذ.....

چکیده:

زکات یکی از واجبات دین مقدس اسلام است. در بسیاری از آیات قرآن زکات همردیف نماز ذکر شده و به آن پرداخته شده است. با توجه به اهمیت ویژه آن در قرآن، در اقتصاد امروز موارد نه گانه دریافت زکات پاسخگوی نیازهای فعلی جامعه اسلامی نمی‌باشد بدین ترتیب نیازمند بازنگری جدی در این زمینه می‌باشد. در این گزارش تحقیقاتی تجربیات کشورهای اسلامی از جمله کشور کویت در خصوص تأسیس مؤسسه مالی زکات مطرح شده که نشان می‌دهد در سایر کشورهای اسلامی برخورد نظام مند با دریافت و جمع‌آوری زکات صورت می‌گیرد. در این گزارش مسائل و مشکلات موجود در مسأله زکات مطرح شده و راهکارهای لازم جهت غلبه بر مشکلات موجود در کشور در این زمینه ارائه شده است.

۱- گفتار اول: زکات و تامین مالی دولت اسلامی

۱-۱ مقدمه

زکات یکی از منابع مالی مهم در اسلام است. در موارد اصل تشریح زکات هیچ اختلافی وجود ندارد و دلایل کافی و بسیار زیادی در کتاب و سنت می‌توان یافت. آیه شریفه ۱۰۳^۱ سوره توبه صریح‌ترین آیه در تشریح زکات است. همچنین در وسایل الشیعه^۲ از حضرت امام جعفر صادق (ع) روایت است که “فرض الزکوة مع الصلاة” خداوند زکات را با نماز واجب فرمود نه تنها مبنای حقوقی این مهمترین مالیات اسلامی در شارع مقدس است بلکه الگوی مصرف این مالیات نیز بر طبق موازین شرع مقدس تعیین شده است. آیه شریفه ۶۰ سوره توبه دقیقاً موارد هشت گانه مصرف زکات را مشخص نموده است. مصرف زکات منحصرأً مختص به هشت طایفه است که موارد آن کاملاً تبیین شده است. این مصارف هشت گانه فرض و حکم خداست که خداوند بر تمام احکام و مصالح امور آگاه است. ملاحظه می‌شود مهمترین دلیل اقتصادی تشریح زکات ایجاد توازن اقتصادی و رفع محرومیت‌های اقتصادی و اجتماعی است. بنابراین مساله عدالت اقتصادی و اجتماعی به عنوان زیربنای حقوقی تشریح مهمترین مالیات اسلامی مطرح می‌گردد. سؤال بسیار مهمی که درباره این مالیات اسلامی مطرح می‌شود این است که آیا زکات بر همه اموال تعلق می‌گیرد؟ بدیهی است در هیچ آیه‌ای از قرآن کریم صریحاً به این نکته که از چه اموالی و به چه میزان باید زکات گرفت اشاره نشده است. حتی در آیه وجوب زکات نیز فقط لفظ اموال آمده است که مطلق می‌باشد. روایات معصومین علیهم‌السلام قاعداً باید پاسخ این سؤال را روشن کند. به عنوان مثال از حضرت امام جعفر صادق علیه‌السلام^۳ نقل شده است که “وضع رسول الله (ص) الزکوة علی تسعة اشياء: الحنطة و الشعير و التمر و الزبيب و الذهب و الفضة و الابل و البقر و الغنم و عفی رسول الله (ص) عما سوی ذلك”. رسول الله (ص) زکات را بر نه چیز واجب نمود: گندم، جو، خرما، کشمش، شتر و گاو و گوسفند، طلا و نقره و رسول الله (ص) ماسوای آن را عفو نمودند. بنابراین به نظر می‌رسد مضمون آیه زکات اخذ زکات از تمام اموال است اما رسول الله (ص) به جر نه مورد را عفو فرمودند.

۱-۲ زکات و بودجه دولت اسلامی

بدیهی است که از دیدگاه صرفاً اقتصادی و با توجه به نظام بودجه‌های مالی معمول در یک اقتصاد ارشادی که دولت متکفل تنظیم بودجه‌های برنامه‌ای است، منطقیاً بسیار مفید خواهد بود که زکات در حیطه برنامه‌های

مالی دولت قرار گیرد. معذک به نظر می‌رسد این مساله از نقطه نظر فقهی قابل تامل است این سوال که آیا وجوهات حاصل از زکات را باید به ولی فقیه یا مراجع تقلید شیعه پرداخت نمود، علی القاعده مقدم بر طرح این مسأله است که آیا می‌توان زکات را در برنامه‌های مالی دولت اسلامی ادغام کرد؟ این مساله بالاخص در سیستم جمهوری اسلامی که متکی بر ولایت فقیه می‌باشد از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در سیره پیامبر اکرم (ص) و امیرالمومنین (ع) جمع‌آوری زکات و تقسیم آن توسط خودشان صورت می‌گرفته و لیکن بنا به منطبق حاکم بر استنباطات فقهی در شیعه نمی‌توان صرفاً موارد تاریخی را به عنوان تنها سند ملاحظه کرده و بر آن اساس نسبت به موارد زمان جاری تصمیم‌گیری نمود مرحوم محقق حلی در کتاب شرایع الاسلام^۴ می‌فرماید: «یجب دفعها الیه عند المطالبه»، اگر امام مطالبه زکات نمود باید به او پرداخت شود و در ادامه می‌فرماید (و اذا لم یکن الامام موجودا دفعت الی الفقیه المامون من الامامیه فانه ابصر بمواقعها الافضل قسمتها علی الاصناف)

و اگر امام (ع) حضور نداشت و در غیبت بود زکات به فقیه جامع‌الشرایط (حاکم شرع) باید پرداخت شود زیرا او آگاه‌تر است که چگونه آن را مصرف کند و البته بهتر این است که زکات را در موارد تعیین شده خرج نماید. بنابراین ملاحظه می‌شود که در این نظر فقهی پرداخت زکات به مراجع تقلید کاملاً تصریح شده است در تبیین بیشتر می‌توان به نظرات بعضی از فقهای دیگر نیز اشاره نموده به عنوان مثال مرحوم حکیم در مستمسک العروه^۵ می‌فرماید: «الا فضل بل الاحوط نقل الزکوة الی الفقیه الجامع الشرایط فی زمن الغیبه لاسیما اذا طلبها لانه اعرف بمواقعها ممکن الاقوی عدم وجوبه» بهتر بلکه احوط این است که زکات را در زمان غیبت به فقیه جامع‌الشرایط بدهند بالاخص اگر فقیه جامع‌الشرایط آن را طلب کند زیرا او بهتر می‌داند که زکات باید در کجا مصرف شود ولی اقوی عدم وجوب آن است همچنین حضرت امام خمینی (ره) در کتاب تحریر الوسیله^۶ می‌فرماید: احوط و افضل است که در زمان غیبت زکات را به فقیه بدهند اما اقوی عدم وجوب آن است مگر در صورت مطالبه فقیه.

واجب بودن پرداخت زکات به فقیه جامع‌الشرایط فقط در حالت عندالمطالبه در فتاوی جامع‌الشرایط شیعه ملاحظه می‌شود معذک در چنین شرایطی صحبت از وجوب پرداخت زکات به دولت به صورت قسمتی از درآمدهای مالیاتی، قطعاً از پشتوانه فقهی لازم برخوردار نمی‌باشد. تکیه بر استدلال‌های صرفاً اقتصادی در ابعاد مثبت، واریز وجوهات زکات به خزانه دولت و مصرف آن تحت برنامه‌های اقتصادی دولت مطلقاً نمی‌تواند یک مبنای فقهی قوی در این زمینه باشد. حتی به نظر می‌رسد ارائه استدلال پیرامون محور تأمین مصلحت نظام نیز از کارآیی چندانی برخوردار نباشد مگر اینکه دقت‌های فقهی جامع‌الشرایط شیعه در بازنگری ابعاد مسأله زکات زمینه‌ساز طراحی الگوی جدیدی باشد. البته تحلیل‌های اقتصادی در مسأله زکات می‌تواند در این بازنگری به نحو موثری مفید باشد. به عنوان مثال با توجه به موارد مصرف زکات می‌توان گفت که بعضی از موارد مصرف صرفاً در یک برنامه‌ریزی اقتصادی دولتی می‌تواند

از کارایی لازم برخوردار باشد و لذا چنین نتیجه گرفت که زکات باید عمده‌تاً در بودجه دولتی منعکس شده و تحت برنامه‌ریزی‌های مالی دولتی قرار گیرد.

البته قوی‌ترین استدلال در این زمینه را احتمالاً می‌توان در مورد یکی از موارد مصرف زکات یعنی مورد فی سبیل‌الله عنوان نمود. حضرت امام خمینی (ره) در تحریر الوسیله^۷ می‌فرماید: «السابع فی سبیل‌الله و لایبغران یکون هو مصالح العامه للمسلمین و الاسلام کبناء القناطر و ایجاد الطرق و الشوارع و تعمیرها و ما یحصل به تعظیم الشعائر و علو کلمه الاسلام او دفع الفتن و المفساد عن حوزة الاسلام و بین القبلتین من المسلمین و اشیاء ذلک لامطلق القربات کالاصلاح بین الزوجین و والولد و الوالد» هفتمین مورد مصرف زکات هزینه کردن آن فی سبیل‌الله است و بعید نیست که منظور از فی سبیل‌الله مصالح عامه مسلمین و اسلام باشد مانند ساختن پل و ایجاد راهها و تعمیر آنها و نیز هر امری که موجب تعظیم شعائر اسلام و اعتلای کلمه اسلام باشد و یا دفع فتنه‌ها و مفساد از حوزه اسلام و از بین مسلمین و امثال آن. نه هر کار خیری مثل اصلاح بین زن و شوهر و پدر و فرزند.

این استدلال در مورد مصرف مؤلفه قلوبهم و عاملین علیها نیز احتمالاً می‌تواند به صورت ضعیف‌تری به کار رود زیرا این دو مورد نشانگر وجود دستگاه اداری و مالی خاصی است که باید از طرف سازمانهای اقتصادی دولتی مدیریت و برنامه‌ریزی گردد.

۳-۱- گسترش قلمرو زکات به غیر از موارد نه‌گانه

در مجموعه آثار فقهی علمای اسلام کوشش‌های متعددی در جهت گسترش قلمرو زکات به ماورای موارد نه‌گانه (غلات اربعه، احشام ثلاثه، نقدین) ملاحظه می‌شود. به نظر می‌رسد علاوه بر یکی از تکیه‌گاه‌های فقهی که همانا جمله «وعفی رسول‌الله (ص) عما سوی ذلک» است زیربنای همه این کوششها توجه به فلسفه زکات است که عمده‌تاً رفع فقر و ایجاد عدالت اقتصادی می‌باشد. روایات معتبری در این مورد از معصومین علیهم‌السلام رسیده است که دلالت بر ضرورت ایجاد توازن و عدالت اقتصادی از طریق جمع‌آوری و مصرف زکات دارد. اگر مردم زکات اموال خود را می‌پرداختند مسلمانی فقیر و نیازمند باقی نمی‌ماند و به آنچه خداوند برای او واجب نموده بود بی‌نیاز می‌شد.

مردم، بینوا، نیازمند و گرسنه و برهنه نشوند مگر به واسطه گناه اغنیاء. سزاوار است خداوند رحمت خود را دریغ دارد از کسی که حق خدا را در مال خود منع کرده^۸ است.

برای هر تحلیل‌گر مسائل اقتصادی چه عضو جامعه فقها باشد و یا اقتصاددان دانشگاهی، سؤال مهمی مطرح می‌شود که حجم منابع مالی که تحت عنوان زکات از منابع نه‌گانه جمع‌آوری می‌شود آیا در حدی است که بتواند وظیفه اصلی خود، یعنی رفع فقر و ایجاد توازن اقتصادی را ایفا کند؟ با توجه به فلسفه زکات و آنچه از روح روایات و احادیث در این مورد به دست می‌آید، ظرفیت مالی زکات باید در حدی باشد که بتواند به عنوان یکی از مقدمات مالی نظام اقتصاد اسلامی این وظیفه خطیر را به نحو شایسته انجام دهد. از طرف دیگر می‌توان چنین بحث کرد که مساله فقر و عدم توازن اقتصادی یک پدیده متغیر در یک نظام پویای اقتصادی است. در مقاطع مختلف رشد و توسعه یک نظام اقتصادی نیازهای مالی جهت مبارزه با توزیع ناعادلانه درآمد و رفع کمبودهای اقتصادی برای اقشار آسیب‌پذیر متفاوت است و لذا منابع اخذ درآمد برای تامین مالی برنامه‌های ایجاد توازن اقتصادی نیز باید از تحرک و پویایی و انعطاف‌پذیری لازم برخوردار باشد.

بنابراین نمی‌توان منابع مالی زکات را به نه مورد محدود کرد و حدنصاب آن را نیز ثابت فرض نمود و در عین حال ادعا کرد که می‌توان با تکیه بر زکات به اهداف عدالت اقتصادی دست یافت. حساسیت این مساله وقتی بیشتر می‌شود که این نکته را نیز در نظر آوریم که بعضی از موارد زکات مانند بعضی از غلات اربعه یا احشام ثلاثه در بعضی از جوامع اسلامی به اقتضای خصوصیت جغرافیایی یافت نمی‌شوند و یا نقدین که همان مسکوکات طلا و نقره باشد امروزه در سیستم‌های پولی موضوعیت خود را از دست داده است. مساله ثابت بودن حدنصاب اموالی که مشمول زکات می‌شوند نیز یک پارامتر محدود کننده دیگر در قابلیت زکات به عنوان یک سیاست بهینه در تحقق اهداف تعادل و توازن اقتصادی می‌تواند مطرح شود. با توجه به حدنصاب ثابت در متعلقات زکات از یک طرف و محدود بودن زکات به موارد نه‌گانه این سوال مطرح می‌گردد که منابع مالی حاصل از زکات آیا می‌تواند جوابگوی هدف زکات باشد که همانا رفع فقر و ایجاد توازن در جامعه است؟ بسیاری از فقهای اهل تسنن با توجه به منابع و معیارهای فقهی خود و با توسل به قاعده مصلحت تمایل به گسترش زکات به غیر از موارد نه‌گانه را داشته و دارند. نقطه نظرات فقهای اهل سنت در این مورد عمدتاً توسط ماوردی در کتاب «احکام السلطانیة» جمع‌آوری شده است. البته بعضی از فقهای شیعه نیز چنین تمایلی را ابراز نموده‌اند به عنوان مثال می‌توان از یونس ابن عبدالرحمن و ابن جنید و شیخ صدوق و پدرش نام برد. ابن جنید که احتمالاً تنها فقیه شیعه است که از قیاس در استنباط احکام شرعی استفاده کرده معتقد است که در زمین‌های خراجیه از گندم، جو، کنجد، برنج، ذرت، عدس و سایر حبوبات و نیز از روغن زیتون و عسلی که مربوط به اراضی خراجیه باشد می‌توان زکات گرفت.^۹ همچنین به شیخ صدوق و پدرش، ابن دو عالم بزرگ شیعه، نسبت داده شده است

که قائل به وجوب زکات در مال التجاره بوده‌اند.^{۱۰} روایات زیادی نیز وجود دارد که قلمرو زکات را به ماورای موارد نه‌گانه تعمیم می‌دهد، به عنوان مثال روایت زیر را مطرح می‌کنیم در وسایل الشیعه^{۱۱} از امام جعفر صادق^ع نقل شده است که «قلت لابی عبدالله^ع هل فی الرزشیء؟ قال نعم، ثم قال: ان المدینه لم تکن یومئذ ارض رز فیقال فیه و لکنه قد جعل فیه و کیف لایکون فیه دعا مدخراج العراق منه»: آیا برنج هم زکات دارد فرمود: بلی سپس فرمود مدینه در آن زمان برنج‌کاری نداشت تا به وجوب پرداخت زکات برنج حکم شود و لکن در مورد برنج هم لازم است زکات داده شود چگونه زکات بر برنج نباشد و حال آنکه خراج عراق از برنج است. به هر حال به نظر می‌رسد اکثر فقهای شیعه به خاطر تعارض وجود بین دو دسته از روایات که دسته اول وجوب زکات را فقط منحصر در همان موارد نه‌گانه نموده است قائل به استحباب در دسته دوم از روایات شده‌اند که قلمرو موارد زکات را به غیر از موارد نه‌گانه تعمیم داده است معذک نکته‌ای که هنوز باقی می‌ماند و نیازمند دقت نظر تئوریک بیشتری می‌باشد این است که با توجه به ساختار نظام‌های اقتصادی معاصر آیا منابع زکات اگر منحصر به موارد نه‌گانه باشد می‌تواند همان نیازهایی را رفع نماید که شارع مقدس برای زکات معین نموده است؟ با توجه به مباحث مطروحه در بررسی مسأله زکات به عنوان یکی از مهم‌ترین مالیات‌های اسلامی به نظر می‌رسد که مبانی حقوقی اخذ این مالیات دقیقاً متخذ از کتاب و سنت است. در واقع نه مجوز اخذ، بلکه مصارف این مالیات اسلامی نیز دقیقاً مبتنی بر کتاب و سنت می‌باشد. معذک در فقه شیعه نیز در این خصوص اختلاف نظرهایی وجود دارد اما اکثر فقهای شیعه بر وجوب زکات در همان موارد نه‌گانه تاکید می‌کنند. معذک با توجه به شرایط جدید اقتصادی در زمان حاضر، به نظر می‌رسد منابع مالی که بتوان از طریق زکات عملاً تجهیز نمود قادر به تامین مالی نیازهای حاضر نخواهد بود. زیرا:

اولاً - زکات حاصل از احشام ثلاثه در نظام‌های اقتصاد کشاورزی معاصر بالاخص در ایران کاملاً ناچیز خواهد بود. زیرا پرورش شتر در ایران عملاً چندان معمول نیست و همچنین می‌دانیم که گاو و گوسفند نیز موقعی زکات دارند که معلوفه نباشند. یعنی در خلال یکسال مالی از طریق چرا کردن رشد و نمو کرده و به اصطلاح سائمه باشند. البته شاید در گذشته بالاخص در نواحی شمال کشور ممکن بود که گله‌هایی از گوسفند سائمه باشند اما به نظر می‌رسد در حال حاضر به ندرت بتوان مواردی از دامپروری یافت که مطلقاً معلوفه نباشند. بنابراین ملاحظه می‌شود که زکات بر احشام ثلاثه عملاً در اقتصاد ایران رقم بسیار ناچیزی خواهد بود.

ثانیاً - می‌دانیم زکات طلا و نقره موقعی واجب است که به صورت مسکوک رایج عملاً نقش پول را در نقدینگی اقتصاد ایفا نمایند در حالی که در اقتصادهای معاصر اسکناس و مسکوکات غیرطلا و نقره رواج دارند. بنابراین از منابع نقدین طلا و نقره نیز عملاً هیچ زکاتی نمی‌توان دریافت نمود. بنابراین چگونه می‌توان ادعا کرد

که در شرایط حاضر منابع مالی حاصل از زکات می‌تواند به اهداف زکات که ایجاد توازن اقتصادی و رفع فقر در جامعه است جامه عمل بپوشاند. در واقع زکات در فقه شیعه از نقطه نظر موازین تئوریک به نظر می‌رسد نمی‌تواند همان نقشی را ایفا کند که مالیات در یک نظام اقتصادی بر عهده دارد، و این امر عمدتاً به علت ثابت بودن نرخ و نیز معین بودن متعلقات و موارد زکات از یک طرف و بی‌اهمیت بودن این متعلقات از نقطه نظر اقتصادی در شرایط معاصر می‌باشد.

۴-۱- موارد تعمیم زکات به غیر از موارد نه‌گانه

۱- علی بن مهزیار می‌گوید^{۱۲}: در کتابی که عبدالله بن محمد امام ابی‌الحسن موسی بن جعفر (ع) نوشته چنین روایت کرده‌اند که چنین فرموده است: پیامبر اسلام (ص) زکات را بر ۹ چیز که عبارتند از گندم، جو، خرما، کشمش، طلا، نقره، شتر، گاو و گوسفند می‌باشد وضع و جعل فرموده و از زکات غیر از این موارد عفو و گذشت فرموده است و سائلی سوال نموده اما ما چیزهایی داریم که چندین برابر این موارد نه‌گانه است. آیا آنها زکات ندارند امام (ع) فرمود: آن چه چیز است؟ در پاسخ گفت: برنج، امام هفتم (ع) فرمودند من این طور می‌گویم، رسول خدا (ص) در ۹ چیز زکات را وضع فرموده و از مابقی عفو کرده است و شما که می‌گوئید ما هم برنج داریم و هم ذرت داریم اتفاقاً ذرت در زمان پیامبر اسلام (ص) نیز وجود داشته است و با اینکه موجود بوده زکات از آنها نگرفته است. امام موسی (ع) این طور در پاسخ آن نوشته و سؤال مرقوم فرموده بودند این روایت همینطور است یعنی درست نقل شده است ولیکن زکات در هر چیزی است که با پیمانانه اندازه‌گیری بشود از این روایت به دست می‌آید که زکات منحصر به موارد نه‌گانه نمی‌باشد و در هر چیزی که به پیمانانه در بیاید و با پیمانانه وزن گردد، زکات در آن واجب و لازم است و همین طور اگر ما باشیم و این حدیث و قطع نظر از احادیث دیگر، چنین می‌فهمیم که رهبر مسلمین این اختیار را دارد که با توجه به مصالح جهان اسلام و نیازهای موجود مقدار ماخوذ را کمتر کند و یا بیشتر.

۲- محمد بن یعقوب کلینی^{۱۳} که از علمای بزرگ اسلام است از علی بن مهزیار در یک حدیث این چنین نقل می‌کند که امام موسی (ع) بر عبدالله بن محمد نوشت. هر چیزی که به وسیله پیمانانه وزن و پیمانانه گردد در آن زکات واجب است. بعد ظاهراً علی بن مهزیار چنین می‌گوید که عبدالله بن محمد در کتابش نوشته است. که افراد دیگری نیز از امام صادق (ع) نقل کرده‌اند که از امام صادق (ع) سوال شده است آیا حبوب هم زکات دارد یا نه؟ امام (ع) پرسیده‌اند منظورتان از این حبوب چه چیزهایی است؟ پاسخ داده‌اند مانند کنجد، برنج، ارزن که اینها هم در حکم غلات است و مانند گندم و جو می‌باشد آیا اینها هم زکات دارد یا نه؟ امام (علیه‌السلام) در پاسخ این طور فرمودند: در همه حبوب زکات واجب است و نیز از امام صادق (ع) به عنوان یک کبرای کلی و به شکلی که

ملاک قانون کلی به دست آدم می‌دهد نقل شده است که امام ع فرمودند: هر چیزی که به پیمانہ بیاید در حکم گندم و جو می‌باشد دوباره سائل به سوالش ادامه داد و پرسید که شبیه به آن است مانند نخود و عدس و دیگر حبوبات مانند آنها زکات دارد یا نه؟ امام ع توقیع فرمود اگر گفته‌اند راست گفته‌اند در هر چیزی که با کیل اندازه می‌شود زکات در آن لازم است، در این حدیث با صراحت زکات تعمیم داده شده است.

۳- ابی مریم^{۱۴} از امام ششم ع نقل می‌کند که امام در پاسخ سوال من از اینکه در تولیدات کشاورزی در کدام یک از آنها زکات لازم است چنین فرمود: گندم، جو، ذرت، سلت و عدس همه اینها از چیزهایی است که زکات دارد و بعد به صورت کبرای عام فرمودند هر چیزی که به وسیله پیمانہ مقدارش مشخص گردد و به حد نصاب برسد در آن زکات واجب است.

۴- محمد بن مسلم^{۱۵} نقل می‌کند که از معصوم ع سوال کردم (حدیث اگر چه مضمحل است ولیکن چون راوی محمد بن مسلم است بدون تردید از غیرمعصوم نقل نمی‌کند) در حبوبات کدام یک زکات دارد پاسخ فرمودند: گندم، جو، ذرت، ارزن، برنج، سلت، عدس، کنجد، همه اینها و اشباه اینها زکات دارد. اینها هم دسته‌ای از روایات احادیثی است که دلالت بر لزوم زکات در بیش از آن موارد نه گانه است، در میان این روایات احادیثی وجود دارد که از جهت سند در کمال صحت و متانت است و از این حیث جای شبهه و اشکال نمی‌باشد. بنابراین روایات تعیین کننده موارد زکات به طور کلی دو دسته می‌شوند که از یک دسته آنها بدست می‌آید که زکات منحصر در موارد خاصی است که از آنها نام برده شده و از مابقی نبی اکرم (ص) عفو نموده است و از دسته دیگری از آنها بدست می‌آید که زکات به این مقدار از موارد منحصر نمی‌باشد بلکه موارد دیگری هم وجود دارد و عمدتاً این روایات غلات را تعمیم داده موارد دیگری را نیز بر موارد چهارگانه گندم و جو و کشمش و خرما اضافه کرده است و روی هم رفته در این جهت صراحت دارند که زکات در انحصار موارد نه‌گانه نبوده و بلکه موارد بیش از اینها است. دستور «خذ» (بگیر) دلیل روشنی است که رئیس حکومت اسلامی می‌تواند زکات را از مردم بگیرد. نه اینکه منتظر بماند که اگر مایل بودند خودشان پردازند و اگر نبودند نه.

۲- گفتار دوم: ابعاد مالی و اقتصادی زکات در کشورهای اسلامی

۲-۱- مقدمه:

امروزه زکات به عنوان یکی از منابع تامین مالی نیازمندان مورد توجه فراوان قرار گرفته است و با مساله زکات به صورت نظام‌مند و سیستماتیک برخورد می‌شود. کشورهای اسلامی دهه‌های اخیر قانون جمع‌آوری و توزیع زکات را تدوین نموده‌اند که براساس آن موسسه‌ای به نام موسسه مالی زکات بوجود آمده است که نقش

جمع‌آوری و توزیع عادلانه زکات را به نحو مناسبی فراهم می‌آورد. در جدول زیر زمان تصویب قانون زکات، ساختار سازمانی، نحوه ارزیابی و جمع‌آوری زکات و نحوه توزیع زکات در ده کشور مسلمان مورد اشاره قرار گرفته است.

۲-۲- ترتیبات اخذ پرداخت زکات در ده کشور مسلمان

نام کشور	زمان تصویب قانون زکات	ساختار سازمانی زکات	نحوه ارزیابی و جمع‌آوری زکات	نحوه توزیع زکات
عربستان سعودی	۷ آوریل ۱۹۵۱	سازمان تامین اجتماعی	افراد در شرکت‌ها موظفند نیمی از بدهی زکات را خود بپردازند.	سازمان تامین اجتماعی میان افراد ذینفع توزیع می‌کند.
لیبی	۲۸ اکتبر ۱۹۷۱	دبیرخانه تامین اجتماعی	جمع‌آوری اجباری زکات در مورد طلا، نقره، حیوانات و محصولات کشاورزی	۵۰٪ به افراد نیازمند و ۵۰٪ بقیه به هر یک مصارف آن ۱۰٪
اردن	۱۱ ژانویه ۱۹۷۸	صندوق زکات (هیات مدیره)	پرداخت داوطلبانه زکات به صندوق زکات	توزیع میان نیازمندان و مدیران صندوق زکات مدیران نباید بیش از ۱۰٪ دریافت کنند.
بحرین	۱۸ مارس ۱۹۷۹	صندوق زکات (هیات مدیره‌ای که رئیس هیات مدیره توسط یک وزیر دولتی تعیین می‌شود)	پرداخت داوطلبانه زکات به صندوق زکات	توزیع زکات بستگی به نوع نیاز مصرف‌کنندگان دارد.
پاکستان	۲۴ ژوئن ۱۹۷۹	مجمع مرکزی زکات زیر نظر قاضی عالی رتبه دادگاه	پرداخت زکات به صندوق زکات مرکزی بخشی اجباری و بخشی داوطلبانه	توزیع میان کمیته‌های زکات محلی سازمانهایی که این منابع را به افراد مستحق می‌رسانند.
سودان	۲۳ آگوست ۱۹۸۰	دیوان به ریاست رئیس جمهور سودان	پرداخت زکات توسط هر مسلمان سودانی که مال او به حدنصاب برسد به صندوق زکات به صورت اجباری پرداخت زکات	توزیع توسط یک هیات عالی رتبه در سطح ملی

	توسط هر مسلمان غیرسودانی که در سودان فعالیت می‌کند یا تبعه آن کشور است به صورت اجباری. غیرمسلمانان در این کشور باید مالیاتی معادل زکات بپردازند.			
مالزی	۱۹۸۰	صندوق زکات کمیته‌ای که توسط یک مفتی کوالالامپور هدایت می‌شود.	پرداخت زکات به صندوق زکات به صورت داوطلبانه	پرداخت به هشت گروه ذینفع ذکر شده در قرآن به صورت نقدی، کالا یا اوراق بهادار
کویت	۱۶ ژانویه ۱۹۸۲	صندوق زکات زیرنظر یک وزیر دولتی	پرداخت داوطلبانه زکات به صندوق زکات	پرداخت به تمامی هشت گروه ذینفع در قرآن کریم
بنگلادش	۱۹۸۲	صندوق زکات زیرنظر یک عالم روحانی	پرداخت داوطلبانه زکات به صندوق زکات	توزیع ۵۰٪ از زکات در منطقه گردآوری شده، ۵۰٪ باقیمانده به صندوق مرکزی زکات ارسال می‌شود.
لبنان	۲۳ فوریه ۱۹۸۴	کمیته صندوق زکات زیرنظر مفتی بیروت	پرداخت زکات به صندوق زکات به صورت داوطلبانه	براساس شریعت اسلامی

۳-۲- اصول کلی حاکم بر موسسه مالی زکات در کشورهای اسلامی

زکات زمانی واجب می‌شود که فرد آزادانه نصاب دارایی را مالک شود و آن را در تصرف خود داشته باشد.

قوانین و مقررات عمده در بخش سیستم زکات به شرح زیر است:

۱- جنبه‌های عمومی، اداری و سازمانی زکات

۲- قوانین و مقررات و کنترل مالی

۳- داراییهای مشمول زکات که پرداخت آنها براساس قانون اجباری است و باید به موسسه زکات پرداخت

شود.

۴- روش‌های جمع‌آوری زکات

۵- هزینه برای زکات و روش‌های توزیع زکات

۱- جنبه‌های عمومی، اداری و سازمانی زکات

در این مبحث باید موارد زیر مورد بررسی قرار گیرد:

الف: اصول اصلی و چارچوب قانونی اداره زکات و مقررات آن در دین مقدس اسلام

- چارچوب اصلی قانون زکات
- روش تصویب قانون
- مرجع قانونی در اجرای زکات
- قانون اجباری کردن پرداخت زکات
- مراجع تشریح قوانین و مقررات زکات
- تشویق پرداخت زکات جهت استقبال مردمی
- جمع‌آوری و توزیع زکات توسط یک سازمان یا سازمانهای مجزا انجام شود.

ب: اصول اصلی و چارچوب قانونی و مقررات جمع‌آوری زکات که شامل:

- انواع داراییهای مشمول زکات
- تضمین جمع‌آوری زکات
- جرائم متعلق به کسانی که زکات نمی‌دهند.
- تشویقها و معافیت‌های مالیاتی برای کسانی که زکات می‌پردازند.
- فرایندهای ارزیابی زکات
- تشریح لازم

- شناسایی جمعیت مشمول زکات و نحوه تعامل با آنها

ج: اصول اصلی حاکم بر توزیع زکات که شامل:

- هزینه کردن زکات و ابزارها و فرایندهای توزیع محلی زکات و انتقال از یک منطقه به منطقه دیگر

د: ساختار اداری و سازمانی موسسه مالی زکات که شامل:

- استقلال سازمان زکات
- ساختار سازمانی
- تمرکز و عدم تمرکز جغرافیایی
- نقش کمیته‌های داوطلبانه و غیرداوطلبانه

- روشهای تامین هزینه‌های اداری سازمان زکات
- بودجه سازمان زکات
- استفاده از تکنولوژی مدرن
- کنترل‌های شرعی
- ارتباط عمودی و افقی سازمان با سایر بخشهای دولتی و غیردولتی
- فرایند کاری سازمان زکات
- مقررات افزایش بیداری مردم در مورد زکات
- اصول برنامه‌ریزی زکات

۲- قوانین و مقررات کنترل مالی اهداف کنترل مالی:

- الف- زکات صرفاً باید از کسانی اخذ شود که دارای نصاب مالی هستند.
- ب- میزان اخذ زکات باید براساس شریعت اسلامی باشد.
- ج- در جمع‌آوری زکات نباید بی‌عدالتی و بی‌انصافی صورت گیرد.
- د- در فرایند ارزیابی زکات مطالب مربوط به افراد باید به صورت محرمانه نگهداری شود.
- ه- هیچکس نباید بیش از یک بار زکات در مورد یک دارایی مشخص در سال بپردازد.
- ز- وجوه زکات باید صرفاً در مصارفی که برای آن مشخص شده به مصرف رسانده شود.
- ر- زکاتی که از یک منطقه جمع‌آوری می‌شود باید در همان منطقه به مصرف برسد.

۴-۲- موسسه مالی زکات در کشور کویت (نمونه مورد بررسی)

می‌توان سه مرحله را در انجام زکات در کویت ذکر نمود.

۱- مرحله اول: نظام اداری برخی از انواع زکات

مطالعات تاریخی نشان می‌دهد که در کویت زکات را بر روی شتر، ماهی و محصولات کشاورزی وضع

می‌نمودند.

الف: زکات دام

حکومت، دستورات قانونی را به مامورین جمع‌آوری زکات دامهای روستائی از مناطق چادرنشین ارائه کرد. مامورین جمع‌آوری زکات با مسافرت دو تا سه ماهه به مناطق روستائی از قبیله‌های مختلف که دارای دام و شتر بودند بازدید نموده و زکات آنان را ارزیابی و محاسبه می‌کردند و زکات قانونی محاسبه شده را طلب می‌کردند.

مامور جمع‌آوری زکات با شصت نفر یا بیشتر از همراهان خود گله‌ای از اسب‌ها و شترها را در یک کاروان محافظت شده می‌بردند. آنان با مراجعه به سرزمین‌های غربی و جنوبی کویت در صحراها زکات را از چادرنشینان جمع‌آوری می‌کردند. آنان چادرهای خود را در آن سرزمین کنار چاههای آب نصب می‌کردند و تا جمع‌آوری زکات مهمان رئیس قبیله بودند. جمع‌آوری زکات معمولاً پس از فصل بارش و در اوایل تابستان انجام می‌شد. چادر مأمور جمع‌آوری زکات دارای علامتی بود که آن را از سایر چادرها متمایز می‌نمود. چادرنشینان آنان را تحت عنوان "المزکی" می‌شناختند. المزکی به کسانی اطلاق می‌شود که مال آنان را پاک می‌ساختند. عاملین زکات با مراجعه به این مناطق زکات شتران و گوسفندان را به دینار کویت یا روپیه هندوستان محاسبه می‌کردند. اظهار دارایی‌های مشمول زکات توسط چادرنشینان با توجه به دستورات شرع اسلامی پذیرفته شده بود و راستگویی در مورد دامها جهت محاسبه زکات کاملاً رایج بود. مامور زکات پس از اخذ زکات رسیدهایی را صادر می‌کرد و به زکات‌دهندگان می‌داد تا مامورین دیگری نتوانند مجدداً از آنان زکات دریافت دارند. در پایان جمع‌آوری زکات که دو تا سه ماه به طول می‌انجامید المزکی به همراه سایر عاملین جمع‌آوری زکات به مراکزی که از آنجا دستور اخذ زکات را دریافت کرده بودند مراجعه می‌کردند.

پس از کشف نفت در کویت در زمان شیخ احمد الجابر الصباح اخذ اجباری زکات از روستاییان متوقف گردید.

ب - زکات ماهی و میگو:

این نوع زکات به عنوان یک مالیات در زمان شیخ مبارک الصباح اجباری شده این مالیات معادل زکات اسلامی بود و مقدار آن برای صیاد یک دهم وزن ماهی بود. وزن ماهی برحسب پوند اندازه‌گیری می‌شد. در مورد میگو نیز وضع بر همین منوال بود با این تفاوت که از هر ده کانتینر میگو یک کانتینر زکات گرفته می‌شد. همان طور که ماهی‌ها در بازار به فروش می‌رفتند مأمور زکات یک دهم آن را نقداً اخذ می‌نمود. بخشی از زکات به صورت وجه نقد به روپیه هندوستان اخذ می‌شد و بخش دیگری از آن ماهی اخذ می‌شد و در بازار به فروش می‌رسید. این نوع مالیات در دوره شیخ سالم ابن مبارک الصباح ملغی گردید.

ج: زکات محصولات کشاورزی

هیچ گونه مقررات مستقیمی راجع به زکات املاک و مستعلات وضع نشده بود. بنابراین مردم فکر می‌کردند حکومت هیچ گونه زکاتی را از زمین‌های کشاورزی نمی‌گیرد. اما به نظر می‌رسد که حکومت مالیات معینی را روی محصولات کشاورزی وضع نموده بود. در سال ۱۹۰۴ یک سوم زمین قابل کشت در جزیره فیلاک از مالیات معاف گردید. بقیه سرزمین‌ها زکات معینی به میزان یک دهم کل

تولید به دولت کویت پرداخت می‌کردند. شیخ از تمامی محصولات یا زمین‌هایی که از پرداخت مالیات معاف بودند برای خود دریافت می‌کرد. پس از اکتشاف نفت در کویت، اقتصاد کویت براساس آن پایه‌ریزی شد و دولت انواع زکات‌های مذکور را ملغی کرد.

۲- مرحله دوم: بسیج عمومی به پرداخت زکات (نقش کمیته‌های ملی زکات)

در یک تلاش گسترده برای ایجاد چارچوب سازمانی مدیریت زکات تعدادی از اندیشمندان مسلمان در کویت گرد هم آمدند و تصمیم گرفتند کمیته‌هایی را شکل دهند که به جمع‌آوری زکات پرداخته و زکات جمع‌آوری شده را میان نیازمندان تقسیم کنند. آنان برای این کار مساجد را بسیج کردند زیرا مساجد به عنوان مکانهای اجتماعی، فرهنگی و مذهبی عمل می‌کردند و از طرفی مساجد به عنوان مکانهای عبادی محسوب می‌شدند. اولین قدم در این زمینه باعث تشکیل اولین کمیته زکات در مسجد عثمان گردید. هدف این کمیته جمع‌آوری داوطلبانه زکات مسلمانان و توزیع آن میان مستمندان بود. این کمیته در سال ۱۹۷۲ میلادی تشکیل گردید.

در پی موقعیت‌هایی که این کمیته به آن دست یافت و پاسخهایی که از مسلمانان دریافت نمود سایر مساجد نیز کمیته‌هایی شبیه کمیته زکات مسجد عثمان تشکیل دادند. تعداد این کمیته‌ها هم اکنون به ۳۵ کمیته در کویت بالغ می‌شود.

تشکیل کمیته‌های زکات در مسجد یک عمل شرافتمندانه به حساب می‌آید که باعث احیای نقش مساجد در این زمینه و گسترش و تعمیق روابط اجتماعی و معنوی میان مسلمانان می‌گردد. برای کارآتر نمودن این کمیته‌ها هماهنگی‌های لازم میان این کمیته‌ها و موسسه زکات کویت صورت می‌گیرد.

۳- مرحله سوم: تشکیل موسسه مالی زکات

با توجه به گسترش روزافزون آگاهی مردم به پرداخت زکات و با توجه به موفقیت این کمیته‌ها در جمع‌آوری زکات ایده تشکیل موسسه مالی زکات به عنوان یک مؤسسه نیمه دولتی برای جمع‌آوری داوطلبانه و غیراجباری زکات تشکیل گردید.

تشکیل موسسه مالی زکات به عنوان یک قدم اولیه در احیای یکی از واجبات دین مقدس اسلام به شمار می‌رود که تشکیل قانونی چنین موسسه‌ای با توسعه سریع کشور و جامعه مطابقت دارد. قانون ملی موسسه مالی زکات در ۱۶ ژانویه ۱۹۸۲ به تصویب مجلس ملی رسید.

۵-۲- قانون مؤسسه مالی زکات

براساس مواد ۲، ۷، ۸، ۱۰۹ و ۱۳۳ قانون اساسی کویت مجلس ملی این کشور قوانین زیر را در مورد مؤسسه مالی زکات به تصویب رسانیده است.

ماده ۱- یک مؤسسه عمومی با بودجه مستقل تحت عنوان مؤسسه مالی زکات ایجاد می‌شود که ماهیت شرکتی دارد و زیر نظر وزیر اوقاف و امور خیریه قرار می‌گیرد.

ماده ۲- منابع مالی مؤسسه زکات به شرح زیر است:

الف: صندوقهای زکات که افراد به صورت داوطلبانه زکات خود را به آن می‌پردازند.

ب: کمکهای بلاعوض دولت و سازمانهای دولتی، جامعه، شرکتها و سایر اشخاص حقیقی و حقوقی مورد قبول هیات مدیره.

ج: یارانه سالیانه دولتی

ماده ۳- مؤسسه زکات دارای هیأت مدیره‌ای است که زیر نظر وزیر اوقاف و امور خیریه قرار دارد. اعضای هیأت مدیره به شرح زیر است:

الف: نماینده وزیر اوقاف و امور خیریه

ب: نماینده وزیر کار و امور اجتماعی

ج: مدیرعامل سازمان تامین اجتماعی

د: نماینده دولت

هـ - شش نفر افراد با تجربه و صلاحیت دار کویتی که پست دولتی ندارند. انتخاب این اعضا توسط هیأت دولت بوده و به مدت سه سال انتخاب می‌شوند و انتخاب مجدد آنها بلامانع است.

ماده ۴-

الف: مؤسسه زکات باید سیاستهای عمومی خود را تنظیم نماید و مقررات اداری و مالی خود را تنظیم و آئین‌نامه‌های اجرائی این قانون را تهیه نماید.

ب: اولویتها، حجم هزینه‌های مصرفی زکات و امور نیکوکاری خود را مطابق با شریعت اسلامی تعیین نماید.

ماده ۵- قوانین و مقررات موضوعه کشور برای تمامی مستخدمین مؤسسه زکات لازم‌الاجرا می‌باشد.

نخست‌وزیر باید این قانون را اجرا کند. این قانون باید در روزنامه رسمی منتشر شود و سه ماه پس از انتشار لازم‌الاجرا خواهد بود.

۶-۲- اهداف مؤسسه مالی زکات

اهداف مؤسسه مالی زکات به طور خلاصه به شرح زیر است:

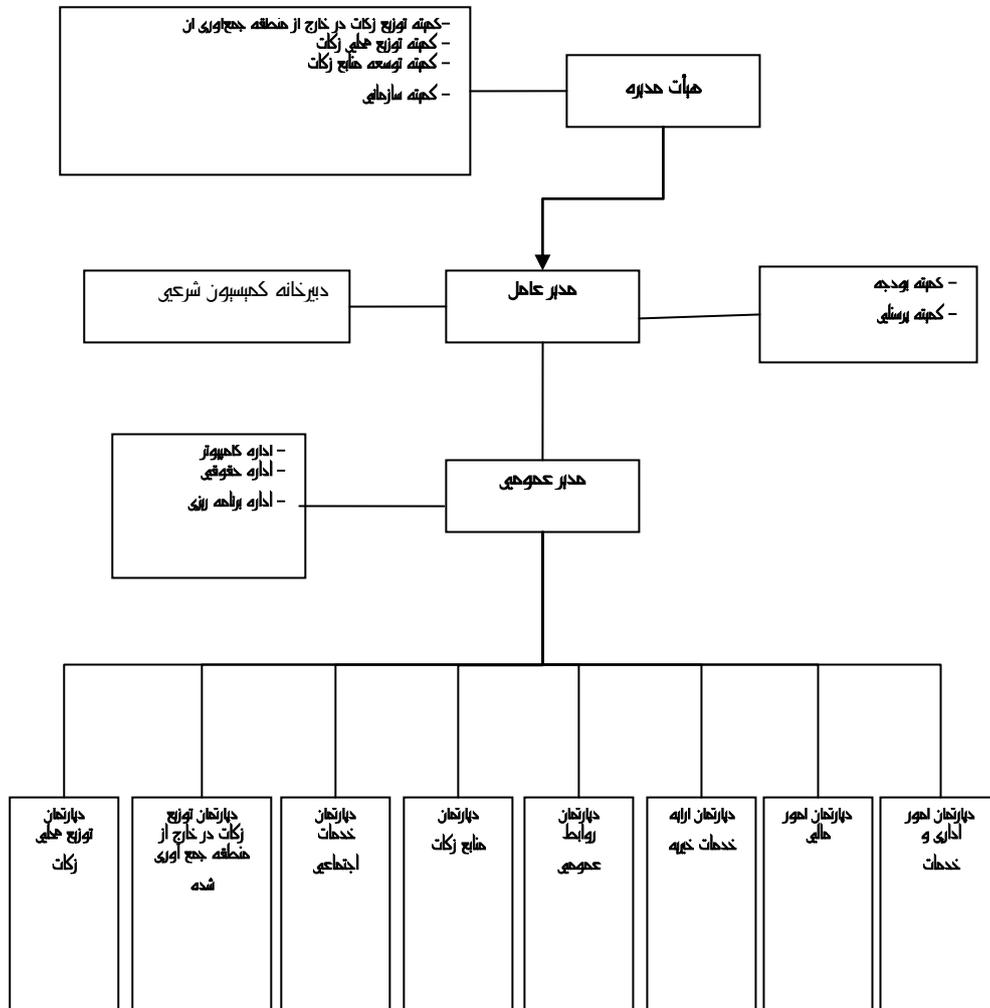
- ۱- جمع‌آوری و توزیع زکات را به طرق مختلف سازماندهی می‌نماید.
- ۲- منابع خود تأمین مالی را مستقر نموده و توسعه دهد.
- ۳- جمع‌آوری وجوه را قانونی و توزیع زکات را به طرز منطقی از طریق قوانین و مقررات لازم به انجام رساند.
- ۴- دین مقدس اسلام و فرهنگ اسلامی را در سطح داخلی و خارجی تقویت نموده و با توسعه زکات روحیه تعاون اجتماعی را میان مردم توسعه دهد.
- ۵- همکاری و هماهنگی مسئولین دولتی و غیردولتی را ایجاد نماید که تأمین اجتماعی را بهبود می‌بخشد.
- ۶- خدمات مؤسسه زکات توسعه یابد و سیستم‌های اداری آن بروز گردد و با انعطاف‌پذیری لازم امور مربوط به زکات تسهیل گردد.
- ۷- آثار مالی زکات در تمامی زمینه‌ها مورد مذاقه قرار گیرد.
- ۸- شبکه‌ای از کمیته‌های زکات در قسمتهای مختلف کشور تشکیل گردد که با مشارکت عامه مردم به اهداف از پیش تعیین شده دست یابد.
- ۹- فقرزدایی و تجدید نیروی جدید در میان فقرا و ایجاد فرصتهای شغلی برای آنان.
- ۱۰- نقش دولت کویت و روابط بین‌المللی آن در تمامی زمینه‌ها می‌تواند در خدمت مؤسسه زکات قرار گیرد.

۷-۲- هیأت مدیره و ترکیب آن:

- هیأت مدیره مؤسسه زکات وظیفه دارد امور جاری مؤسسه را انجام دهد و در راستای اجرای وظایف و دستیابی به اهداف می‌تواند تصمیمات لازم را اتخاذ نماید که هدف از تأسیس مؤسسه نیز همین بوده است. اعضای هیأت مدیره ۱۲ نفره دارای وظایف زیر هستند:
- ۱- سیاستهای کلی مؤسسه را ترسیم و اجرای آن را نظارت می‌کند و اوامر ارشادی لازم را برای بهبود فعالیت ارائه می‌دهد.

- ۲- اولویتها را تعیین نموده و تمهیدات لازم را برای اجرای شریعت اسلامی فراهم می‌سازد.
  - ۳- کمکهای بلاعوض را دریافت می‌دارند، سوبسیت‌های مقامات و سازمانهای دولتی، جامعه، شرکتهای و اشخاص را دریافت می‌دارند.
  - ۴- آئین‌نامه‌های مالی و اداری را تنظیم کرده که فعالیتهای مؤسسه را قانونی می‌نماید.
  - ۵- برنامه‌های لازم را جهت پرداخت زکات حکومت، سازمانها و اشخاص فراهم آورند و برنامه‌های لازم جهت دریافت کمکهای بلاعوض را تنظیم کنند.
  - ۶- بودجه را تنظیم و حسابهای نهایی را جهت مقامات ذیصلاح ارائه نمایند.
  - ۷- گزارش فعالیت هیأت مدیره را جهت مجمع عمومی سالانه تهیه نمایند.
  - ۸- سیاستها و مقررات سرمایه‌گذاری منابع را تنظیم نمایند به گونه‌ای که این مقررات مطابق شریعت اسلامی باشد.
  - ۹- پیشرفت کارها در مؤسسه پی‌گیری شده و گزارشهای لازم توسط مدیرعامل تهیه گردد.
  - ۱۰- حسابرسی لازم صورت گرفته و همکاری مناسبی با حسابرسان مبذول گردد.
- کمیته‌هایی که در راستای دستیابی به اهداف مؤسسه زکات با هیأت مدیره همکاری می‌کنند به شرح زیر است:
- ۱- کمیته توسعه منابع مالی:
این کمیته سیاست کلی توسعه منابع مالی، تعیین منابع مالی اجرای طرحها، دریافت کمکهای بلاعوض، دریافت سوبسید از دولت، سازمانها، انجمنها و اشخاص را انجام می‌دهد.
  - ۲- کمیته توزیع یارانه:
این کمیته برنامه‌ریزی توزیع یارانه‌ها، تعیین اولویتهای و ارزیابی‌های لازم را انجام می‌دهد. این کمیته فعالیت‌های مؤسسه را با وزرا و مسئولین مختلف هماهنگ می‌کند.
  - ۳- کمیته سازمانی:
مقررات مالی، اداری و سازمانی را مورد مطالعه قرار داده و حسابها و بودجه سازمان را مورد بازبینی و آزمون قرار می‌دهد.
  - ۴- کمیته شرعی:
این کمیته در ۳۰ آوریل ۱۹۸۳ به درخواست هیأت مدیره جهت سرپرستی و کنترل عملیات و فعالیت‌های مؤسسه در انطباق با شریعت اسلامی تاسیس گردید. این کمیته شش عضو دارد.

ساختار سازمانی زکات

۹-۲- سیاست‌های راهبردی در اجرای وظایف مؤسسه مالی زکات

سیاست عمومی مؤسسه زکات به دو فرآیند زیر بستگی دارد:

۱- جمع‌آوری زکات

۲- توزیع زکات میان گروه‌های هشت گانه

مؤسسه مالی زکات طرحهای امکان‌پذیر جهت فرآیند جمع‌آوری زکات راتهییه می‌کند و چارچوب قانونی توزیع زکات را برنامه‌ریزی می‌کند. سیاست مؤسسه به بخش‌های زیر تقسیم می‌شود:

- ۱- جنبه قانونی
- ۲- جمع‌آوری داوطلبانه زکات
- ۳- توسعه منابع مالی
- ۴- توزیع داخلی زکات
- ۵- توزیع خارجی زکات
- ۶- سازمان

۱- جنبه قانونی

مؤسسه زکات جهت اجرای دستور خداوند متعال در مورد زکات تأسیس شده است بنابراین مؤسسه زکات از ابتدای پیدایش خود تمامی تلاش خود را مبذول داشته تا فعالیت‌های خود را مطابق شرع مقدس اسلام به انجام رساند:

۱-۱ شکل کمیسیون شرعی

این کمیسیون جهت نظارت و کنترل وظایف و فعالیت‌های مؤسسه زکات تشکیل شده است که آن را از نظر شرعی مورد بررسی و نظارت و کنترل قرار می‌دهد. این کمیسیون با ارائه فتواهائی به سوالات مختلفی که در مؤسسه زکات وجود دارد و یا مردم سوالات خود را مطرح می‌کنند پاسخ می‌دهد. این کمیسیون از تعدادی فقها و متخصصین فقهی تشکیل شده است.

۱-۲ اداره شرعی

این اداره یک اداره داخلی در مؤسسه زکات است که مستقیماً با مدیر مؤسسه در ارتباط است. این اداره ارتباط بین مؤسسه زکات و کمیسیون شرعی را برقرار می‌سازد و امور اداری مسائل شرعی را انجام می‌دهد.

۲- جمع‌آوری داوطلبانه زکات و صدقات

قانون زکات براساس اعلام داوطلبانه وجوه زکات استوار است. بنابراین مؤسسه زکات تلاش نموده است تا فرآیند جمع‌آوری زکات را تسهیل نماید. این مؤسسه همچنین برنامه‌های زیادی را برای تشویق مسلمانان به پرداخت زکات اجرا می‌نماید که برخی از آنها به شرح زیر است:

۲-۱ جهت‌گیری‌های مؤسسه زکات

کمسیون شرعی و اداره شرعی وابسته به مؤسسه مالی زکات بدهی مربوط به زکات داراییهای افراد مختلف را محاسبه می‌کند و اشخاص از نظر شرعی توجیهی برای عدم پرداخت زکات نمی‌بینند. برای این منظور مؤسسه زکات کتابچه‌هایی را تحت عنوان کتابچه زکات جهت گسترش اطلاعات عمومی افراد جامعه منتشر می‌کند و کنفرانسهایی نیز در این زمینه برگزار و نتایج آن را برای جامعه منتشر می‌کنند.

۲-۲ اطلاعات

مؤسسه زکات از طریق وسایل ارتباط جمعی (ویدئو، تلویزیون و روزنامه‌ها) اطلاعات عمومی را راجع به زکات برای عامه مردم فراهم می‌سازد که این امر جمع‌آوری زکات را تسهیل می‌سازد. در این زمینه مؤسسه روشهای عملیاتی نوین و مدرنی را مانند فیلم‌های ویدئویی، برنامه‌های تلویزیونی در ماه رمضان، ارتباط با خبرگزاریهای محلی و بین‌المللی، کتابها و انتشارات به مورد اجرا می‌گذارد. اینگونه اطلاعات مردم را به پرداخت بدهی زکات مربوط به دارایی‌ها تشویق می‌کند.

۲-۳ ارتباطات مردمی

مؤسسه زکات مصاحبه‌های شخصی با ثروتمندان بزرگ برگزار می‌کند آنان فعالیتها و اقدامات انجام شده توسط مؤسسه زکات را برای عموم مردم تشریح می‌کنند.

۲-۴ تنوع سازی فعالیتهای خیریه

این سیاستی است که توسط مؤسسه زکات اجرا می‌شود تا خدمات ارائه شده به توسعه جامعه منجر شود. این سیاست جهت شناخت جنبه‌های کم‌کرسانی به نیازمندان می‌باشد مانند برنامه‌های حمایت از ایتم، برنامه‌های تحصیل دانش‌آموزان، برنامه‌های حمایت از معلولین و معالجه بیماران و ...

این قبیل فعالیتها استانداردهای اقتصادی و اجتماعی زندگی افراد مذکور را افزایش می‌دهد. این قبیل از فعالیتها از نظر اداری و فنی مستقل از مؤسسه زکات است و لیکن ارزش‌های اجتماعی را ارتقاء می‌بخشد.

۲-۵ تسهیل سازی پرداخت زکات

تسهیل سازی از طریق ایجاد شعبه‌های مؤسسه زکات در مناطق دورافتاده و افتتاح حساب نزد بانکهای اسلامی میسر شده است.

۳- توسعه منابع مالی

منابع توسعه زکات به صورت زیر قابل دسته‌بندی می‌باشد:

الف: زکات

مؤسسه زکات وجه نقد پرداختی توسط افراد، انجمن ها و سازمان ها را دریافت می دارد. مؤسسه همچنین زکات را به صورت کالا نیز دریافت می کند.

ب: خیریه

مؤسسه زکات نذورات و وجوه خیریه را از افراد دریافت می دارد.

ج: کمکهای بلاعوض و مشارکتهای مختلف

مؤسسه، کمکهای بلاعوض و مشارکتهای مختلف را از دولت، سازمان ها، انجمن ها، شرکتها و افراد مختلف

با تایید هیات مدیره دریافت می دارد.

د: سوبسیدهای دولتی

دولت سالیانه سوبسیت هایی را جهت حمایت از فعالیتهای مختلف مؤسسه زکات جهت دستیابی به اهداف

انسان دوستانه اعطا می کند. دولت در سال مالی ۸۳-۱۹۸۲، ۲/۰۰۰/۰۰۰ دینار کویتی و در سال ۸۴-۱۹۸۳،

۴/۰۰۰/۰۰۰ دینار کویتی کمک نمود.

سیاست های مؤسسه در توسعه منابع مالی

مؤسسه سیاست کاهش وابستگی به سوبسیت های دولتی را در دستور قرار داده تا به منابع مالی پایدار

بیانیدشد. فعالیتهای زیر انجام شده است:

ایجاد برنامه های توسعه منابع مالی

مؤسسه سیاست های عمومی جهت جمع آوری درآمدها، شناسایی منابع و اجرای برنامه ها را در دستور کار

دارد.

به عنوان نمونه مؤسسه اطلاعات لازم در مورد اشخاص مختلف، مؤسسات و شرکتها را جمع آوری نموده

است که جهت آشنایی مردم با فعالیتهای مؤسسه مورد استفاده قرار می گیرد.

منابع توسعه شامل اقلام زیر است:

سرمايه گذاري سوبسیدهای دولتی و استفاده و هزینه نمودن سودهای حاصل از سرمايه گذاري. جدول زیر

درآمدهای حاصل از سرمايه گذاري را در سال های مختلف نشان می دهد.

سال	۱۹۸۲-۸۳	۱۹۸۳-۸۴	۱۹۸۴-۸۵
درآمد حاصل از سرمايه گذاري	۱۳۰۱۹۳	۳۸۰۵۴۵	۴۱۶۱۶۰

ایجاد و مدیریت صندوق صدقات

این گونه صندوقها دارایی‌های اثباتی را ایجاد می‌کنند که درآمدهای نقدی سالانه برای انجام طرحها و برنامه‌ها فراهم می‌سازد. روش مشارکت در این صندوق از طریق سرمایه‌گذاری وجوه انجام می‌گیرد به طوری که بازده سرمایه‌گذاری براساس مقررات صندوق در فعالیتهای مورد نظر صرف می‌شود مانند سلامتی، تحصیل دانش‌آموزان و غیره.

بهینه‌سازی وجوه در دسترس

پس‌اندازها

مؤسسه زکات وجوه در دسترس را در حساب پس‌انداز سپرده‌گذاری می‌کند به گونه‌ای که بانک سپرده‌پذیر تا زمان استفاده از آن منبع توسط مؤسسه آن را سرمایه‌گذاری می‌کند.

احیای برنامه‌های سودمند

این برنامه‌ها جهت بهبود وضعیت خانواده‌های نیازمند به اجرا در می‌آید به گونه‌ای که مؤسسه زکات با اعطای قدرت مالی به خانواده‌ها رشد اقتصاد ملی را بهبود می‌بخشد.

جدول زیر توسعه درآمدهای مؤسسه زکات را در سال‌های مختلف نشان می‌دهد.

جدول ۲: ارقام به دینار کویت

۱۹۸۴-۸۵	۱۹۸۳-۸۴	۱۹۸۲-۸۳	
۱۳۰۰۰۰۰	۱۱۷۸۰۶۰	۹۶۷۰۳۸	صدقات
۱۴۰۰۰۰۰	۱۰۵۴۰۰۷	۱۰۹۱۱۷	سوبسیدهای دولتی
۴۴۱۶۱۶۰	۴۳۸۴۵۴۵	۲۱۳۰۱۹۳	سرمایه‌گذاری
۷۱۱۶۱۶۰	۶۶۱۶۶۱۲	۳۲۰۶۳۴۸	جمع کل

۴ - توزیع محلی زکات

سیاست توزیع مؤسسه زکات براساس تصمیم هیات وزیران در سال ۱۹۸۳ به گونه زیر است: فقیر، مسکین، مامور جمع‌آوری زکات، مولفه قلوبهم، آزاد کردن بندگان و زندانیان، بدهکاران، فی سبیل‌الله، ابن‌السبیل، امور خیریه.

سیاست مؤسسه در قبال توزیع محلی به قرار زیر است:

۴-۱ فراهم نمودن کمک اجتماعی

مؤسسه زکات وضع زندگی و نیازهای افراد را مورد توجه قرار می‌دهد بنابراین کمک مؤسسه به طرق زیر است:

۴-۱-۱ کمک ماهانه

کمک به صورت ماهانه به خانواده‌های نیازمند پرداخت می‌شود.

۴-۱-۲ کمک یکجا:

اینگونه کمکها به افرادی پرداخت می‌شود که یکبار نیاز به آن پیدا می‌کنند.

۴-۱-۳ وام بدون بهره:

اینگونه وامها به افرادی اعطا می‌شود که نیازمند اینگونه منابع مالی هستند و این وامها در سر رسید مشخصی بازپرداخت می‌شود. جدول زیر حجم کمکهای محلی را که توسط مؤسسه زکات انجام شده است را نشان می‌دهد.

کل پرداختها		وامهای بدون بهره		کمک یکجا		کمک ماهانه		نوع کمک سال
مبلغ	تعداد موارد پرداخت شده	مبلغ	تعداد موارد پرداخت شده	مبلغ	تعداد موارد پرداخت شده	مبلغ	تعداد موارد پرداخت شده	
۹۳۴۱۰۰	۹۱۱	۱۸۱۶۰۰	۱۴۵	۵۴۰۰۰۰	۴۹۸	۲۱۲۵۰۰	۲۶۸	۱۹۸۳
۲۵۷۳۴۰۰	۲۲۷۱	۲۱۱۴۰۰	۱۹۱	۱۹۱۰۰۰۰	۱۵۲۵	۴۵۲۰۰۰	۵۵۵	۱۹۸۴

۴-۲ صندوق دانش‌آموزان

اهمیت بخش دانش‌آموزی در جامعه‌ای که آنان ۲۶٪ جمعیت جامعه را تشکیل می‌دهند بسیار اساسی و مهم است. مؤسسه زکات کمک‌های مادی و معنوی را برای دانش‌آموزان فراهم آورده است. این کار براساس یک توافق دوجانبه میان مؤسسه زکات و دپارتمان خدمات اجتماعی وزارت آموزش و پرورش انجام می‌گیرد. این توافق نامه به ایجاد مؤسسه‌ای انجامیده است که خدمات مادی و مالی به دانش‌آموزان مستحق اعطا می‌کند.

تعداد موارد مطالعه شده تا انتهای سال ۱۹۸۴، ۲۴۱ مورد بوده است.

۴-۳ خانواده‌های آبرومند

موسسه زکات برنامه جدیدی را برای خانواده‌های آبرومند که در عین نداری طلب کمک نمی‌کنند در نظر گرفته است. این برنامه در نهایت رازداری انجام می‌شود و براساس اعتماد متقابل کسانی که از چنین خانواده‌هایی اطلاع دارند به موسسه زکات اعلام می‌دارند و با روشهای صحیح به نیازهای آنان پاسخ داده می‌شود.

۴-۴ احیاء و تقویت خانواده‌های مستحق

۴-۵ هماهنگی با وزیران و موسسات دولتی

۴-۶ زکات فطره

۴-۷ زکات ناشی از روزه‌خواری در ماه رمضان

۴-۸ حمایت از کمیته‌های زکات و انجمن‌های خیریه

۴-۹ حمایت از ایتمام

۴-۱۰ همکاری و هماهنگی با انجمن‌ها

۵- توزیع زکات در خارج از منطقه جمع‌آوری

۵-۱ ارتباط بین کشور کویت و سایر کشورهای اسلامی

۵-۲ بحران‌ها و شرایط سخت

۵-۲-۱ کمک به مردم لبنان در وقایع جنگ رژیم صهیونیستی

۵-۲-۲ کمک به پناهندگان افغانی

۵-۲-۳ کمک به مردم مظلوم فلسطین

۵-۲-۴ کمک به مردم دچار قحط سالی در آفریقا

۵-۳ برنامه‌های اجتماعی مانند ساختن مسجد، خانه ایتمام و سالمندان، مدرسه و غیره

۵-۴ برنامه‌های خیریه

۵-۵ برنامه‌های حمایت از ایتمام

۵-۶ حمایت از دانش‌آموزان مستحق

۵-۷ برنامه‌های مربوط به گوشت‌های قربانی

۵-۸ برنامه‌های تهیه لباس زمستانی برای نیازمندان

۶- سازمان

موسسه زکات دارای یک ساختار سازمانی انعطاف‌پذیر است که از سه بخش اصلی تشکیل شده است: بخش اول آن به جمع‌آوری زکات، بخش دوم به توزیع زکات و بخش سوم آن به خدمات مشغول است. موسسه با ایجاد موسسات خصوصی مستقل از موسسه زکات جهت کنترل مالی و سرپرستی علاقه‌مند است. این نوع سازمان‌دهی اهداف زیر را دنبال می‌کند.

۶-۱ مشارکت تعداد کثیری از افراد شایسته در مؤسسه و تفویض اختیار به آنان که باعث استفاده بهینه از تخصص آنان می‌گردد.

۶-۲ ایجاد انعطاف در کار و اداره از طریق سازمان‌های تخصصی

۶-۳ تخصص‌گرایی و کارآرائی از طریق تقسیم فعالیت‌ها

۳- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

موارد وجوب زکات در عصر پیامبر نه چیز بوده است و براساس حدیث نبوی از سایر چیزها گرفتن زکات عفو شده است البته مضمون حدیث اخذ زکات از تمام اموال است. حجم منابع مالی که تحت عنوان زکات از منابع نه گانه جمع‌آوری می‌شود آیا در حدی است که بتواند وظیفه اصلی خود یعنی رفع فقر و ایجاد توازن اقتصادی را ایفا کند؟ براساس روایات و احادیث ظرفیت مالی زکات باید به گونه‌ای باشد که وظیفه رفع فقر را به نحو شایسته‌ای به انجام رساند در حالی که در جامعه امروز اقتصاد کشاورزی نقش کمتری در تولید ناخالص داخلی کشور (GDP) ایفا می‌کند و اقتصاد امروز مبتنی بر تولیدات صنعتی و اطلاعاتی است که نقش بسیار مهمی در (GDP) دارد، بنابراین باید نکته مهمی را مد نظر داشت و آن اینکه در آن زمان که عصر کشاورزی، دآمداری بوده است مهمترین محصولات تولیدی در جامعه آن روز همان موارد نه‌گانه بوده است در حالی که در جامعه امروزی که عصر تولید صنعتی و اطلاعاتی است مسلماً نمی‌توان جامعه اقتصادی امروز را با دوران اولیه صدر اسلام مقایسه نمود و بنابراین تجدیدنظر در موارد وجوب زکات امری لازم و ضروری است. البته با توجه به

روایات و احادیث ذکر شده در متن نیز می‌توان فهمید که موارد زکات منحصرأً به موارد نه‌گانه نمی‌باشد و قابل‌تعمیم است. با توجه به آیه زکات (توبه ۱۰۳) اولاً؛ تمام اموال می‌تواند مشمول زکات واقع شود (خذ من اموالهم) و ثانیاً؛ با توجه به روایات معتبری که داریم اطلاق آیه فوق تخصیص می‌خورد و در واقع محدود به نه مورد شده و “عفی رسول الله(ص) عما سوی ذلک” و رسول‌الله(ص) غیر از این موارد نه‌گانه را عفو فرمودند. حال می‌توان در پرتو مفهوم ولایت در فقه شیعه و با توجه به روایات معتبر و آراء فقها به این نتیجه رسید که ولی فقیه می‌تواند برحسب ضرورت در موارد دیگر (غیر از موارد نه‌گانه) زکات را مطالبه نماید و مردم موظف به پرداخت هستند. پذیرش طرح فوق با اینکه علی‌الظاهر مسائل مربوط به ثابت و محدود بودن متعلقات زکات را مرتفع کرده و زکات را به عنوان یک ابزار قوی تنظیم سیاستهای مالی در اقتصاد اسلامی معرفی می‌نماید. در سایر کشورهای اسلامی با مساله زکات به صورت سیستماتیک و نظام‌مند برخورد شده و موسسه‌ای به نام زکات تاسیس شده که کار جمع‌آوری و توزیع زکات را به نحو مناسبی انجام می‌دهد و از طرف دیگر موارد وجوب زکات در این کشورها منحصر نیست و در اختیار فقهای اهل تسنن می‌باشد. از طرفی در دوره‌های مختلف اقتصاد تولید صنعتی نیز با توجه به پویایی اقتصاد فقر متفاوت خواهد بود و لذا در دوره‌های مختلف با روشهای متفاوتی می‌توان با مساله فقر برخورد نمود. لذا زکات باید به عنوان امری پویا در عصرها و دوره‌های مختلف مدنظر قرار گیرد و همواره مصادیق و نصاب آن مورد اجماع فقها قرار گیرد.

مشکلات موجود در مساله زکات در جمهوری اسلامی ایران

- ۱- با توجه به مقتضیات زمان و تغییر نیازهای اقتصادی جامعه، با مساله زکات به صورت پویا برخورد نشده است و موارد وجوب زکات، مصادیق و نصاب آن در فقه موجود جوابگوی نیازهای فعلی جامعه اسلامی نمی‌باشد.
- ۲- میزان دخل و تصرف فقها در مساله زکات مورد تحقیق کارشناسی قرار نگرفته است.
- ۳- دولت اسلامی با مساله زکات به صورت نظام‌مند و تشکیلاتی برخورد ننموده است.
- ۴- با توجه به نیاز نیازمندان و فقر موجود در کشور برنامه‌ریزی جامع در خصوص جمع‌آوری و توزیع زکات در راستای پاسخگویی به نیازها انجام نشده است.
- ۵- فرهنگ عمومی جامعه برای پرداخت زکات مورد توجه دولت و وسایل ارتباط جمعی قرار نگرفته است.
- ۶- متولی امر زکات در جامعه مشخص نیست.

پیشنهادهای کاربردی برای دولت اسلامی در مورد زکات

- ۱- دولت اسلامی که از سیستم زکات برخوردار نبوده است باید زکات را در کشور خود پایه‌گذاری نماید. دولت اسلامی باید دارائیهای مشمول زکات، نحوه ارزیابی دارائیهای مشمول زکات، نحوه تسهیم زکات میان گروههای هشت‌گانه و ایجاد نظام سازمانی و ساختارمند در امر زکات، نحوه توزیع زکات را در دستور کار خود قرار دهد.
- ۲- جمهوری اسلامی نظام معافیت مالیاتی را برای پرداخت‌کنندگان زکات اجرا نماید. بدین صورت که زکات پرداختی از مجموع درآمد مشمول مالیات کسر گردد، بدین منظور دولت اسلامی باید قوانین و مقررات مربوطه را وضع نماید.
- ۳- دولت اسلامی باید از طریق آموزشهای لازم افرادی را جهت امور زکات در کشور اسلامی تربیت نماید.
- ۴- دولت اسلامی باید نظام جامع اطلاعاتی را در مورد زکات ایجاد نماید و اطلاعات، آمار و مسائلی از این قبیل را گردآوری نماید.
- ۵- دولت اسلامی مسأله زکات را در وسایل ارتباط جمعی، دانشگاهها و مراکز تحقیقاتی مورد توجه ویژه قرار دهد و مزایا و اهمیت پرداخت زکات را برای آگاهی عموم مردم منتشر نماید.
- ۶- دولت اسلامی در مرحله اول برخورد نظام‌مند با مسأله زکات اقدام به فرهنگ‌سازی در این زمینه نموده و پس از آن و برطرف نمودن مشکلات موجود در مساله زکات اقدام به تاسیس موسسات مالی زکات نماید.

– یادداشتهای

- ^۱ - خذ من اموالهم صدقه تطهرهم و تزكیهم بما وصل علیهم ان صلواتك سكن لهم و الله سمیع علیم
- ^۲ - وسایل الشیعه، ج ۶ ص ۵ باب اول حدیث هشتم
- ^۳ - وسایل الشیعه، ج ۶، ص ۳۴ حدیث پنجم
- ^۴ - شرایع الاسلام، كتاب الزكوة، ص ۴۳
- ^۵ - مستمسك العروه، ج ۹، ص ۲۷۶
- ^۶ - تحریر الوسیله، مسأله ۵ از احكام زكات
- ^۷ - تحریر الوسیله، ج اول، ص ۳۳۸
- ^۸ - حكیمی، محمدرضا، الحیاة، ج چهارم، مبحث فقر
- ^۹ - مصباح الفقیه، ص ۱۸
- ^{۱۰} - جواهر الكلام، ج ۱۵، ص ۷۲
- ^{۱۱} - وسایل الشیعه، ج ۶، ص ۴۱، حدیث ۱۱
- ^{۱۲} - وسایل الشیعه، ج ۶، ص ۳۴، حدیث ۶
- ^{۱۳} - وسایل الشیعه، ج ۶، ص ۳۹

منابع و مآخذ:

- ۱- امام خمینی، روح‌الله، «رساله توضیح المسائل»، سازمان چاپ و انتشارات مشهد، چاپ سوم، ۱۳۷۰
- ۲- بیات، اسدالله، «منابع مالی دولت اسلامی»، تهران، کیهان، ۱۳۶۵
- ۳- تحریر الوسیله. مسأله ۵ از احکام زکات، ج ۱، ص ۳۳۸
- ۴- جواهر الکلام، ج ۱۵، ص ۷۲
- ۵- حکیمی، محمد رضا. الحیاة، ج ۴، مبحث فقر
- ۶- داورى، پرویز "پول در اقتصاد اسلامی"، انتشارات سمت، ۱۳۷۴
- ۷- درخشان، مسعود "ملاحظاتى در مفاهیم و نقش مالیات در اقتصاد اسلامی و اقتصاد متعارف"، تهران: وزارت امور اقتصادی و دارائی، معاونت امور اقتصادی، ۱۳۷۳
- ۸- شرایع الاسلام. کتاب الزکوة، ص ۴۳
- ۹- شعبانی، احمد، "تحلیلی پیرامون زکات، زکات با حالیه، کدامیک؟" تهران، فصلنامه پژوهشی دانشگاه امام صادق(ع)، شماره ۳، بهار ۱۳۷۵
- ۱۰- شیخ‌الاسلامی، جعفر "زکات رمز همبستگی‌های اجتماعی و عامل پیشرفت اسلام" انتشارات اسلامی، بهار ۱۳۷۵
- ۱۱- کریمی، محمد مهدی و پورهند، محمد، "مبانی فقهی اقتصاد اسلامی"، انتشارات سمت، چاپ دوم، ۱۳۸۱

۱۲- لاجوردی، عدنان، "نقش زکات در نظام اقتصاد اسلامی" تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه امام صادق (ع)،

۱۳۷۱

۱۳- مستدرک الوسائل. ج ۱، صص ۵، ۶

۱۴- مستمسک العروة. ج ۹، ص ۲۷۶

۱۵- مصباح الفقہ، ص ۱۸

۱۶- وسائل الشیعه. ج ۶، صص ۳۳، ۳۴، ۳۹، ۴۱، ۴۳، ۶۰

17-Mannan, m.a "management of zakah in modern muslim society", Islamic development bank (IDB) , irti, 1989.

18-Ashker, a.a sirajul haq, m "institutional framework of zakah dimensions and implications" Islamic Development Bank , IRTI, seminar proceedings no.23, 1995

19-Zafar, Iqbal, "Economic Rational for the state"

20-Collection of zakat, "International journal of Islamic Financial services vol 2, No.1.

21- Iqbal, Z, "Economic Rational For The State Collection of Zakah", International Journal of Islamic Financial Services, Vol 2, No.1, 2000.